Collectie G.P. Mulder.

Map 60.

Alderhaande soorten kaorties.

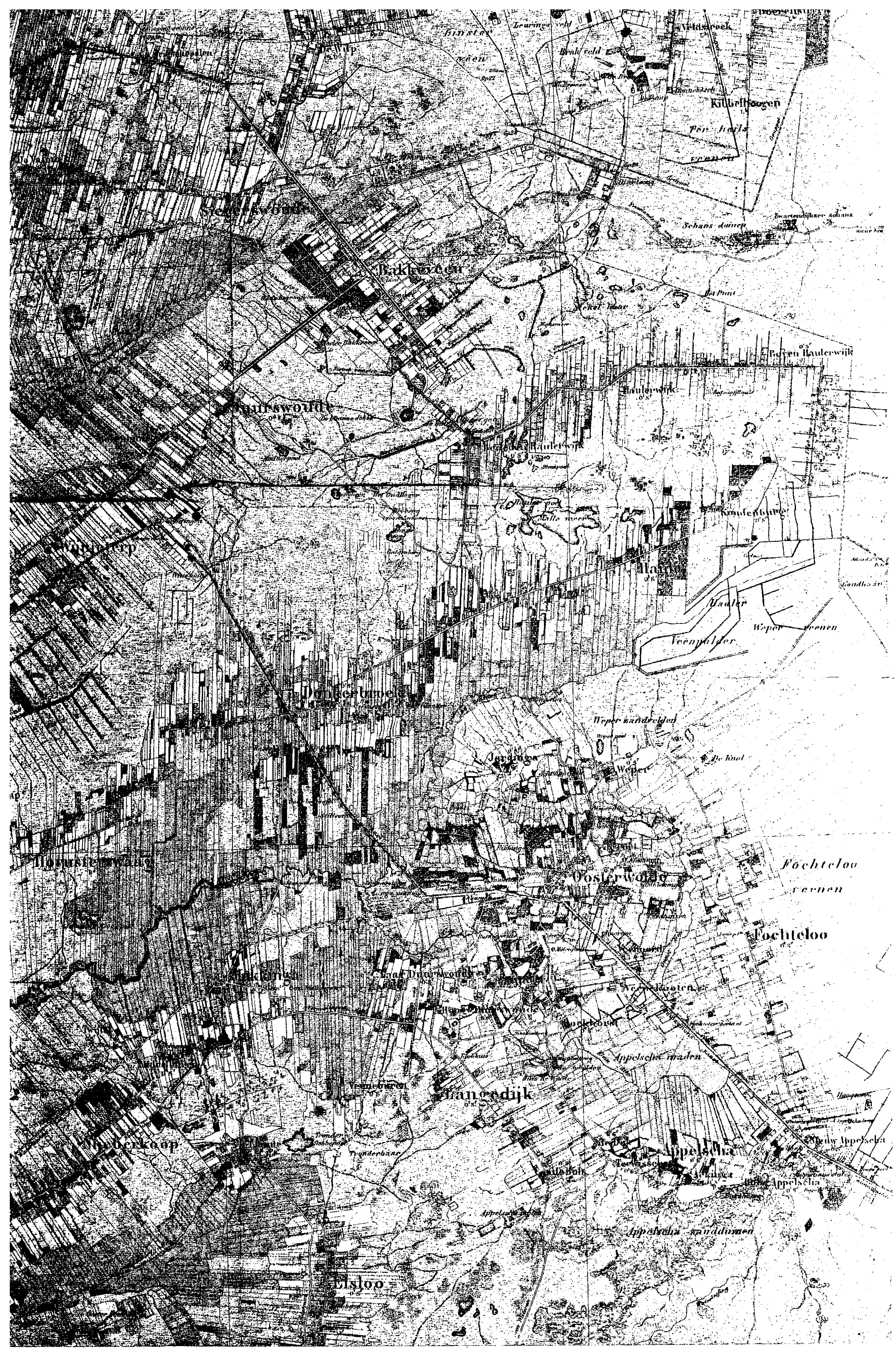
Veldscroek
Kilbelthoogen
Schans duinen
Zwartendijksche schans
Bakkeveen
Heukel Veen
Beren Hauderwijk
Hauderwijk
Kondersburg
Hauder
Hauder
Weper veenen
Veenwalder
Weper zandrelgen
Jardinga
Weper
Oosterwolde
Fochteloo
veenen
Fochteloo
Appelscha maden
Hangedijk
Appelscha
Appelscha zandduinen
Elsloo

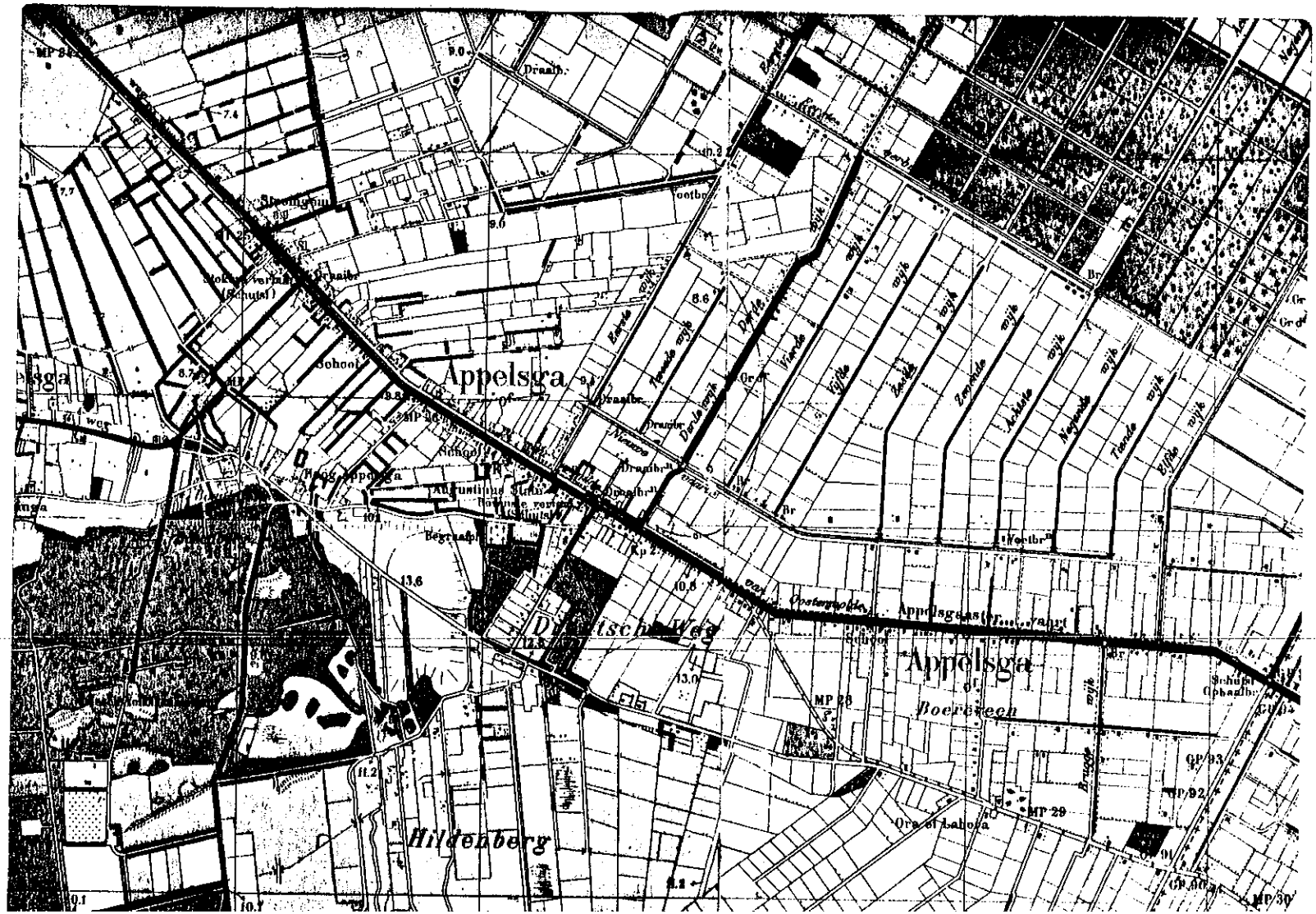
Appelsga
Appelsga
Boereveen
Hildenberg
Begraafpl.
Dreanbr.
Voetbr.
Appelsgeasterverwart
MP 28
MP 29
MP 30

Weper
Weper zandkeldeen
De kiel
Oosterwolde
Fochteloo
Fochteloo
veenen
Veenklooster
Appelscha maden
Langedijk
Appelscha
Appelscha zanddunen
Esloo

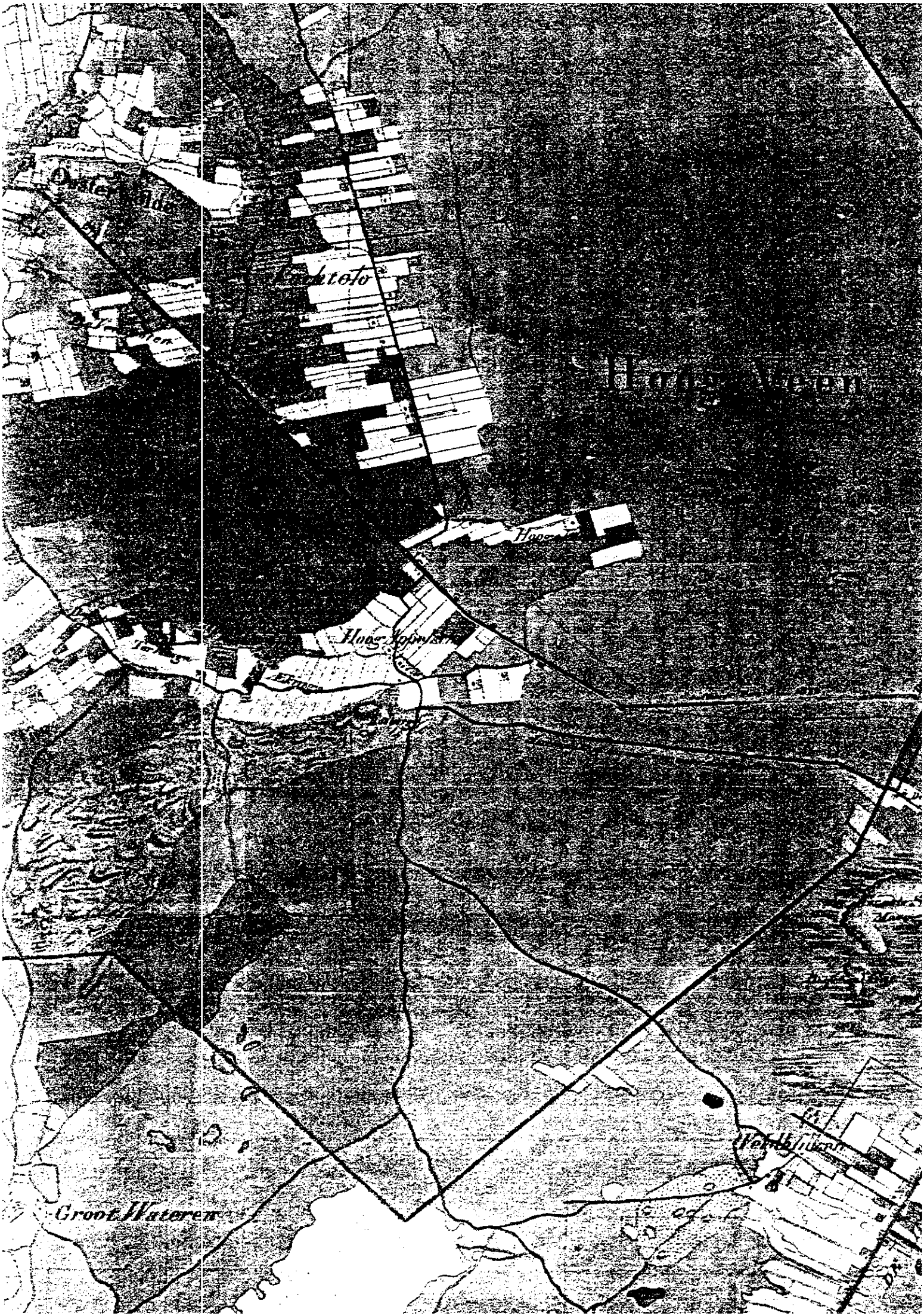
Groot Wateren

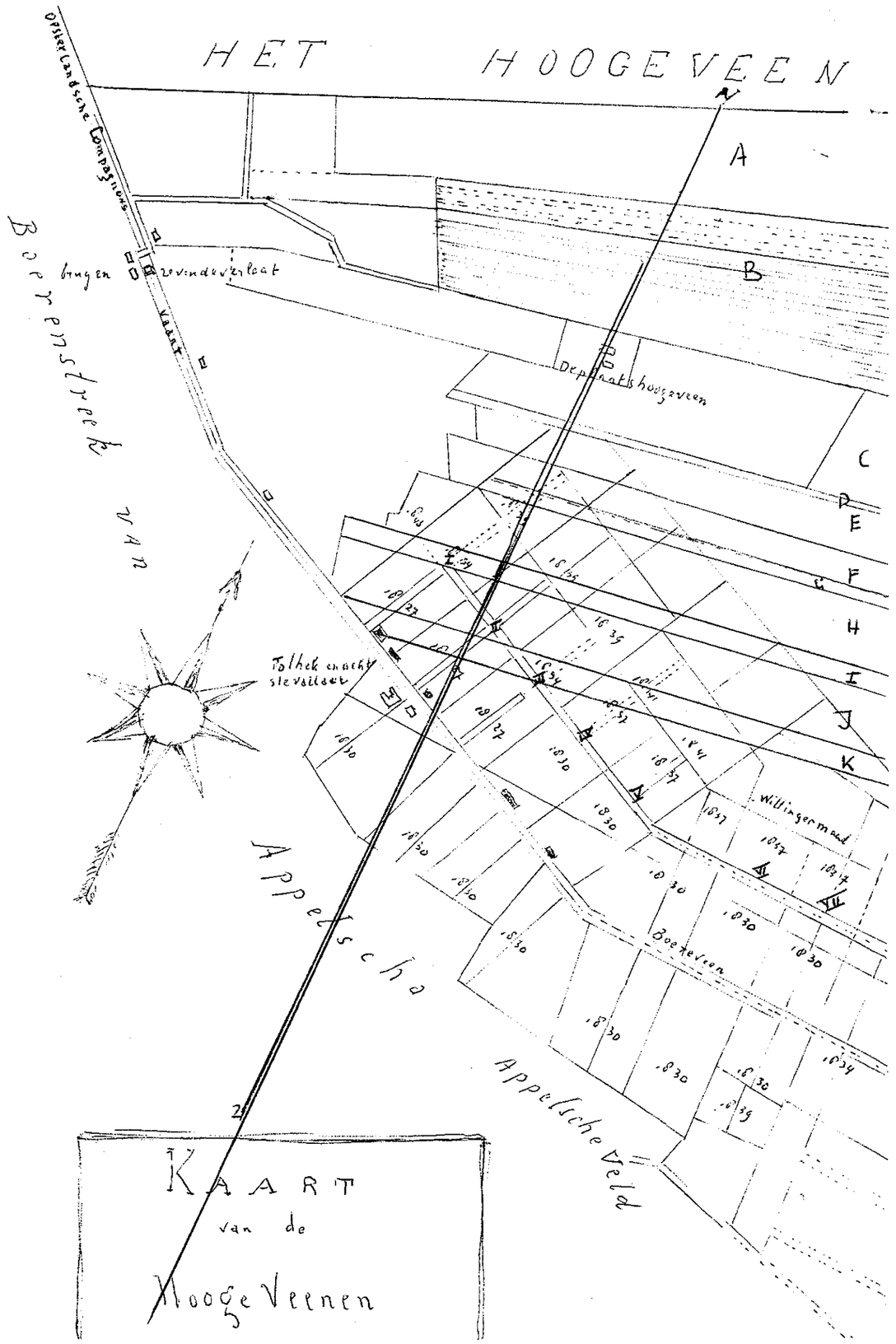
HET HOOGEVEEN
Oosterlandsche Compagnies
bruggen
zevindeverplaat
Vaart
Borrenstreek van
Appelscha
Appelsche Veld
Depenatshoogveen
Tolhek en acht sluisvaart
Willingermeed
Boeteveen
A
B
C
D
E
F
G
H
I
J
K
KAART
van de
Hooge Veenen

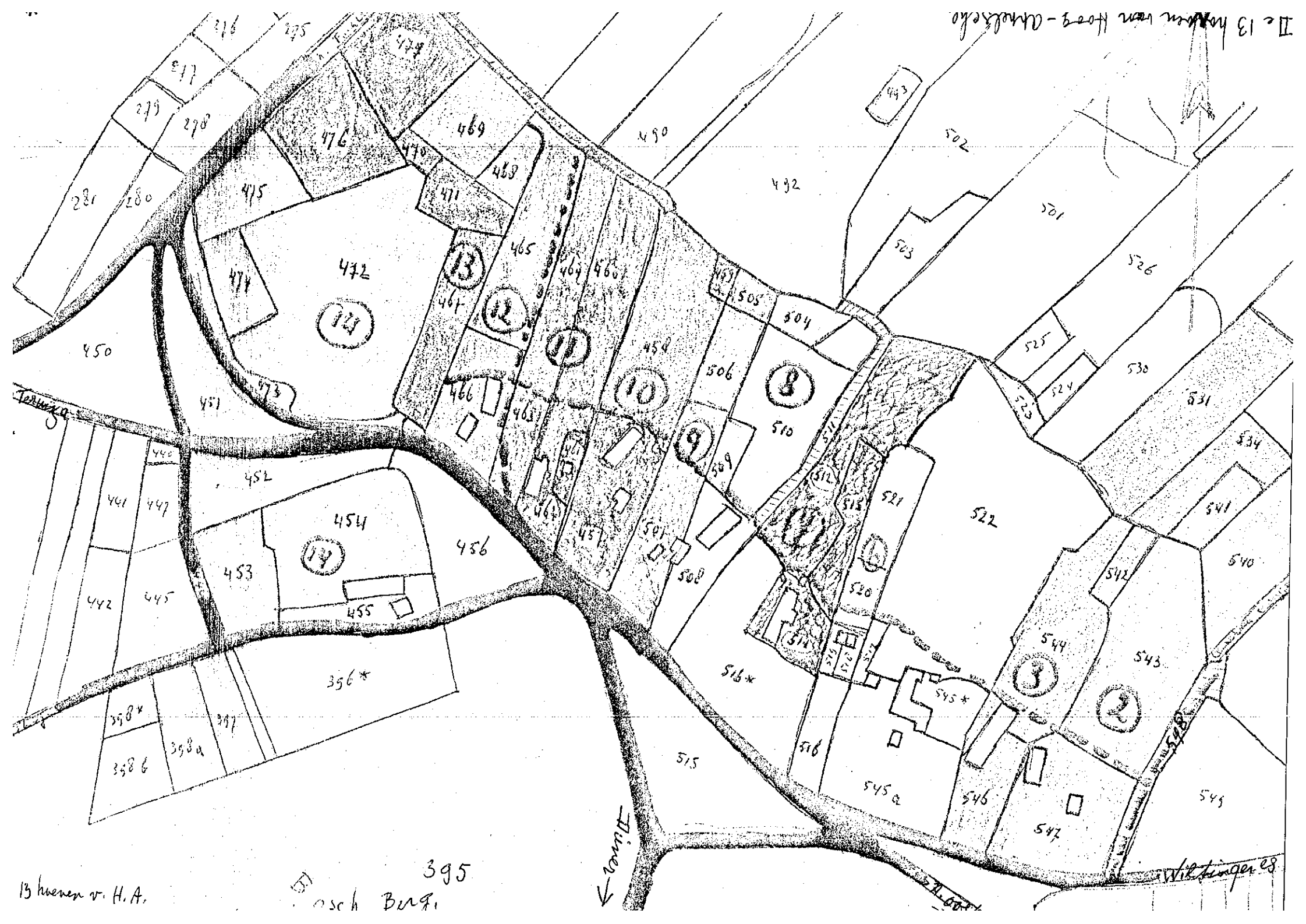
Teilung
Wiltingen
395
13 huenen v. H.A.

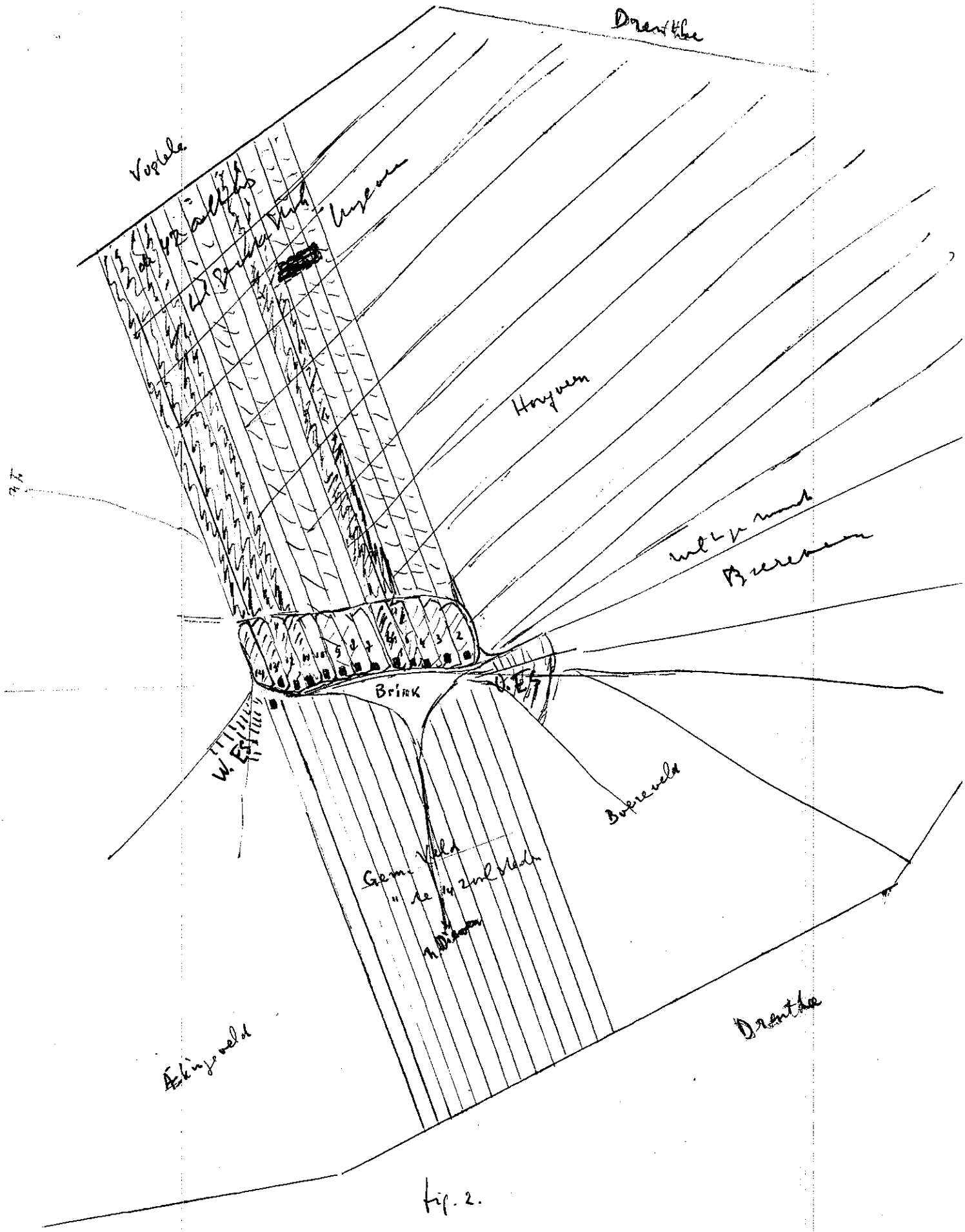
Drenthe
Vosbele
Hoyven
Brink
W. Est
O. Est
Boerevelt
Drenthe
Akingveld

fig. 2.

PROVINCIE FRIESLAND. GEMEENTE OOST-STELLINGWERF.

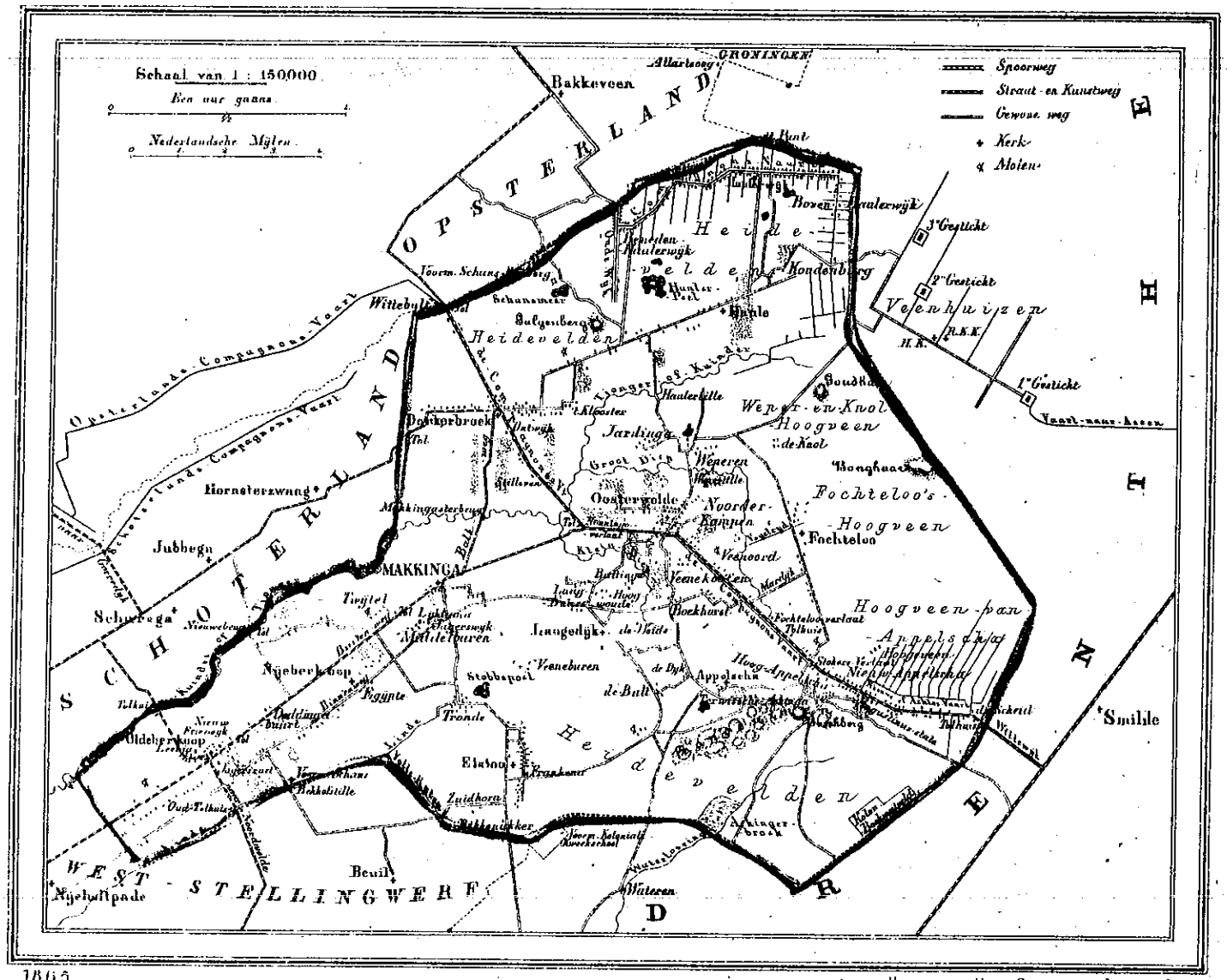

1865.

22500 Bunders. 8300 Inwoners.

Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden.

Appelsga
Veen
Plantsoen
Oosterwolde
Makkinga
Kleine Leijen
Groote Leijen
't Strooiije
Kerkveen
Menne Lieuwensveen
Meekhofsveen
Klokkveen
Draaibr
Gr d.
Br
GP 100
GP 99
GP 98
GP 97
GP 96
Eerste
Tweede
Derde
Vierde
Vijfde
Zesde
Zevende
Achtste
Negende
Tiende
Elfde
Twaalfde
Dertiende
Veertiende
Vaart
Pad
Schut
W M
2500 2250 2000 1750 1500 1250 1000

1891

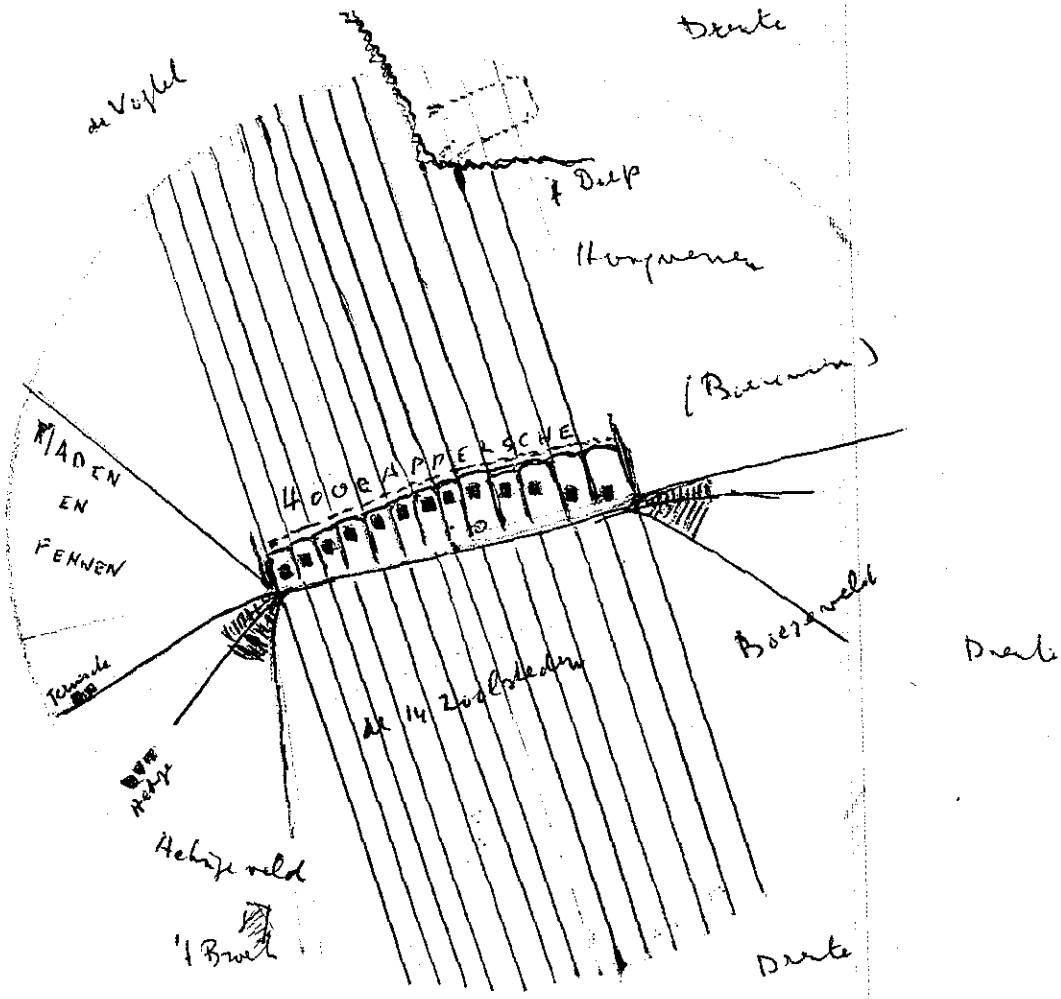

fig.1

(deze schets is me nog niet helemaal naar de zin,maar ik doe hem er toch maar bij,dan heb je emig idee van wat ik bedoel. Misschien heb je suggesties? -'t is voorlopig ook nog niet van dringend belang. M.)

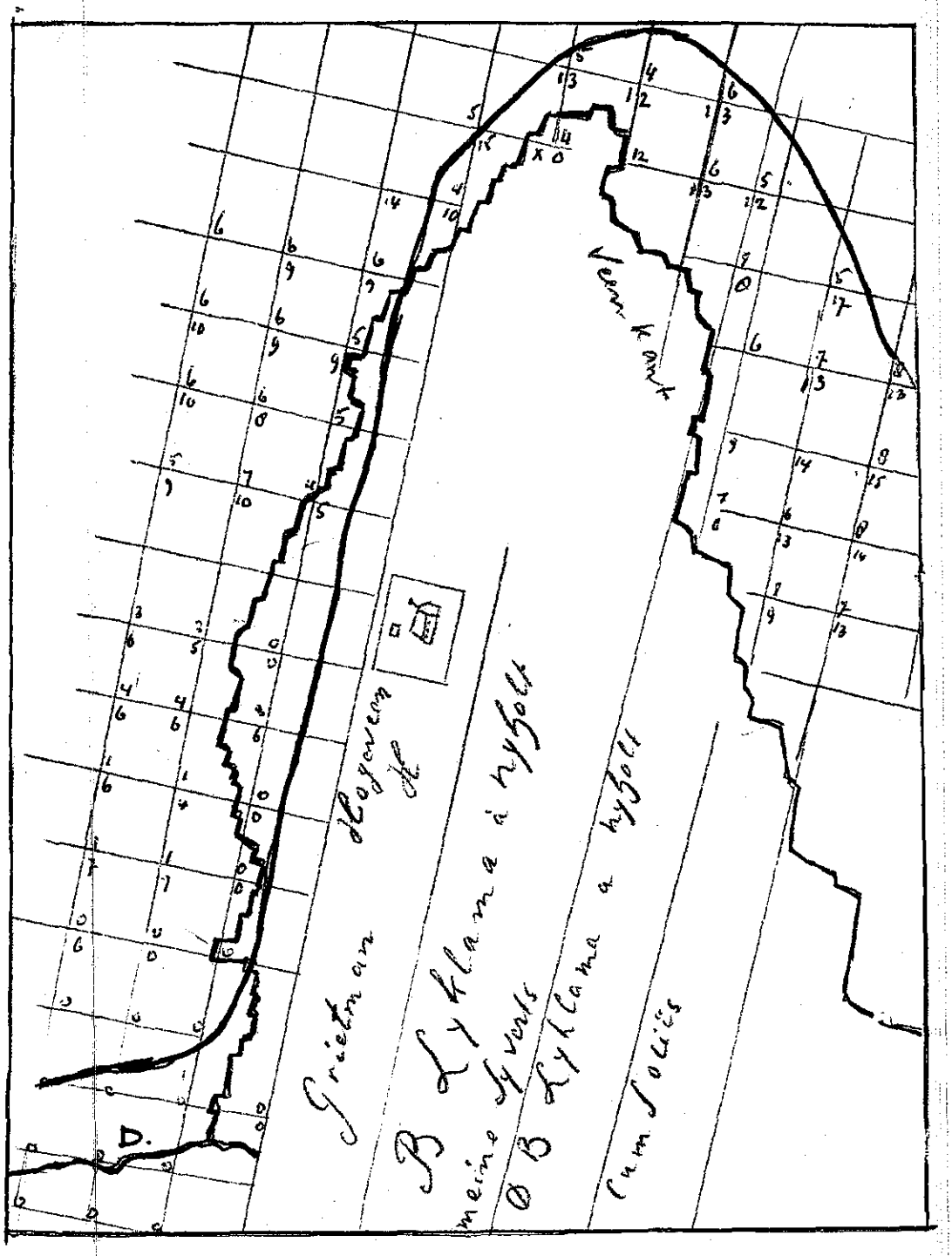

fig. (fragment van de kaart van R.Sybesz van
het hoogveen van Appelsche. 1764)

Opsterland en D.(aniël de) B.(locq) Lyklama à Nijholt,grietman over Stellingwerff Oosteinde en hun medeparticipanten.Het resultaat was een kaart (Inventaris Archief No.518,K.No.39),waarvan hier een fragment (fig.). Op deze kaart heeft Sybesz de volgende notitie geschreven: "..... Nota: de sijffer getallen onder de lijnen betekend de veensdiepte en de getallen boven de lijnen betekend zwart klijn.Dat moet van de eerste afgetrokken worden en dat dan rest is grau klijn.Daar een z bij staat is geen zand besteken en daar een nul bij staat is zand.De gele lijnen (in de tekening niet te onderscheiden zijn de uitgangen na kalkulatie gemaakt". Het is gedateerd op 20 Xber 1764 d.i. december 1764) en was getekend door R.(utger) Sybesz, Meine Hendrix, veenbaas van de Smilde en Gjalt Lykles veenbaas op de Haulerwijk.
Er zijn naar aanleiding van deze kaart een aantal opmerkingen te maken,want hij geeft niet alleen een zeer waardevolle aanwijzing voor de tekenaties

door
lingwerf - burgemeester G.W.F.Lycklama à Nijeholt,en secretaris P.A.Bergsma. Maar..... in 1850 werd de gehele hoeve in het openba verkocht en in het uitgegeven verkoopboekje wordt hij beschreven als zijnde groot ± 45 H.A.,hetgeen ook klopt met de opgave van de 12 percelen,en nu is het zéér merkwaardig,dat in het floreenkohie van 1860 de hoeve nog steeds wordt beschreven als "No.1,hebbende ten oosten de eigenaren van No.2,ten westen het Diep en ten noord de veenscheijdinge en (sic!) het veen;groot achttien bunders en vijftig Roeden (vijftig pondematen),terwijl in de marge alle betreffende kadasternummers worden vermeld,die tesamen die ± 45 H.A. opleveren!
Het belangrijke Diep,dat als westelijke grens van No.1 en als noorde lijke begrenzing van Nrs.2,3,en 4 diende,is op geen enkele kaart te vinden.Vermoedelijk is het,met het afgraven van het hoogveen verdwe nen.Ik vermoed,dat dit hetzelfde stroompje is geweest,dat op de kaart van Schotanus is getekend in het Fochtelerveen,komend uit het Appelscherveen,en dat tenslotte uitmondde in de bovenloop van de Kuinder.
Op het bijgaande kaartje (fig.2) heb ik een fragment van de oudste kadasterkaart overgenomen,waarop de juiste ligging van het hornleg (gebouwen met bijbehorende gronden) en de oudste kadasternummers va 't Hoogeveen zijn aangegeven.

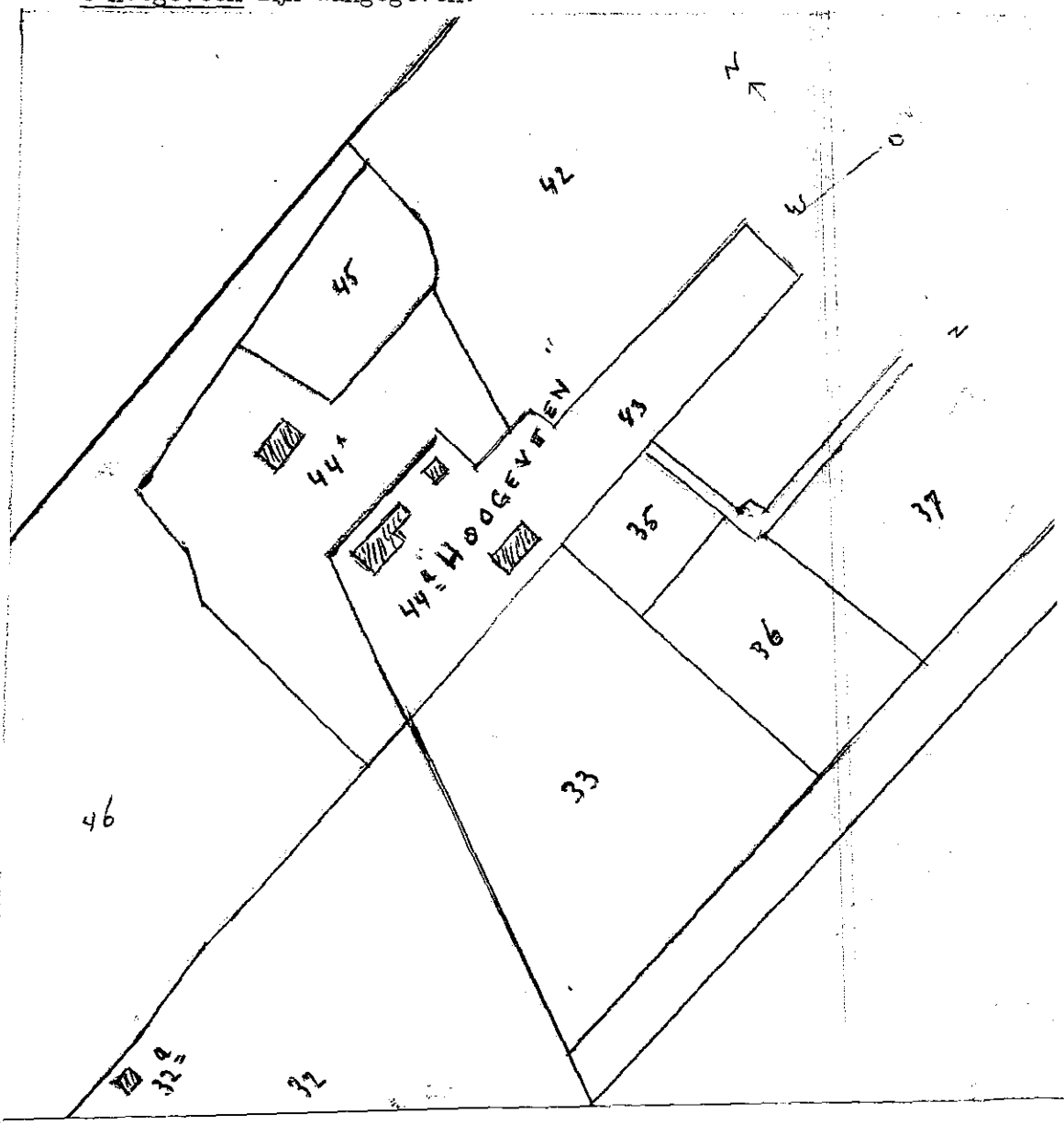

fig.2

Dat de hoeve No.1 wel deel had in de hoogvenen,wordt niet in twijfe getrokken,maar ten opzichte van de heidevelden is hij van andere me ning.Om het tegendeel te bewijzen moet ik nu eerst even mijn schets van de situatie geven rondom de kern-nederzetting Hoog Appelsche rond 1600.Zoals blijkt uit de floreenkohieren,is er niets wezenlijks veranderd sedert het begin,want er zijn nog geen "buitenlandse" grootgrondbezitters en alleen eigenerfde boeren zijn eigenaars van alle gronden.Wel is het grote heideveldcomplex in tweeën gedeeld: het kleinere,westelijke deel is bij de boeren van Aekinge gekomen al Aekingeveld,waarin het hooilandcomplex Aekingebroek .Het oostelijke deel is het Mandeveld,dat bestaat uit het veld "de 14 zoolsteden" en het Boer(e)veld,dat geheel behoort aan de hoeven van Hoog Appel sche. Ook het gehele hoogveengebied ten oosten en noorden behoort daarbij,terwijl tenslotte het hooiland- en vennencomplex ten westen, de Appelschemaden en vennen behoort bij de gehele dorpsgemeenschap dus zowel Aekinge,Terwische als Hoog Appelsche.Alleen de beide ess zijn eigendom van de hoeven in Hoog Appelsche.
Ik heb hiervan een schetstekening gemaakt (zie fig.2) .De geschiedenis van het Appelscheveld heb ik uitvoerig besproken in een vroeger werk (17),en daaruit bleek,dat in het begin van de 19de eeuw de Maatschappij van Weldadigheid te Frederiksoord erin slaagde de meerderheid der "waardelen" in dit veld in eigendom te verkrijgen en dat er toen tussen deze Maatschappij en de andere deelgenoten eer scheiding heeft plaatsgevonden,vastgelegd in de scheidingsovereenkomst van 11 februari 1824.Daarin wordt het aandeel van de Maatscha

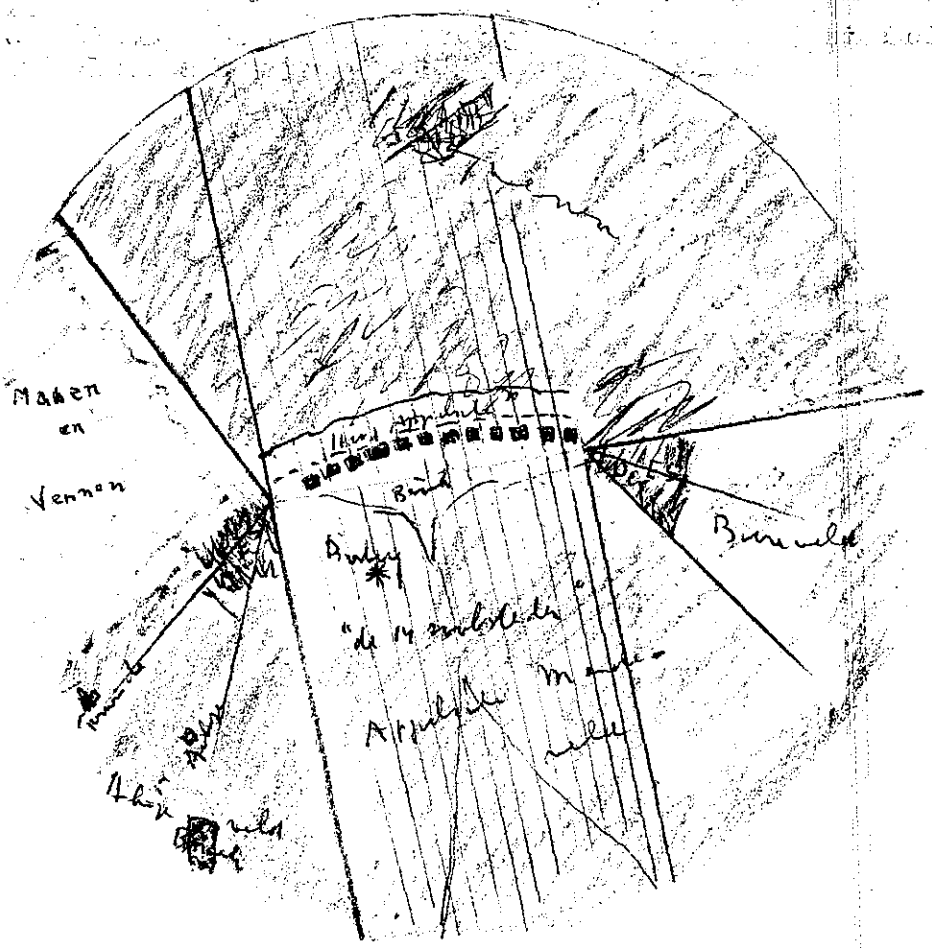

fig.2. De velden van Appelsche

pij bepaald op 251/420 ste deel of in oppervlakte 621 bunders 65 roeden 28 ellen,bestaande uit het gedeelte tegen de landscheiding van Friesland en Drente,evenwijdig aan de bedoelde landscheiding rechthoekig uit deselve gemeten,terwijl het aandeel van de gerechtig-

fig.3
fragment van de kaart van Foocke Eyles
van 1745

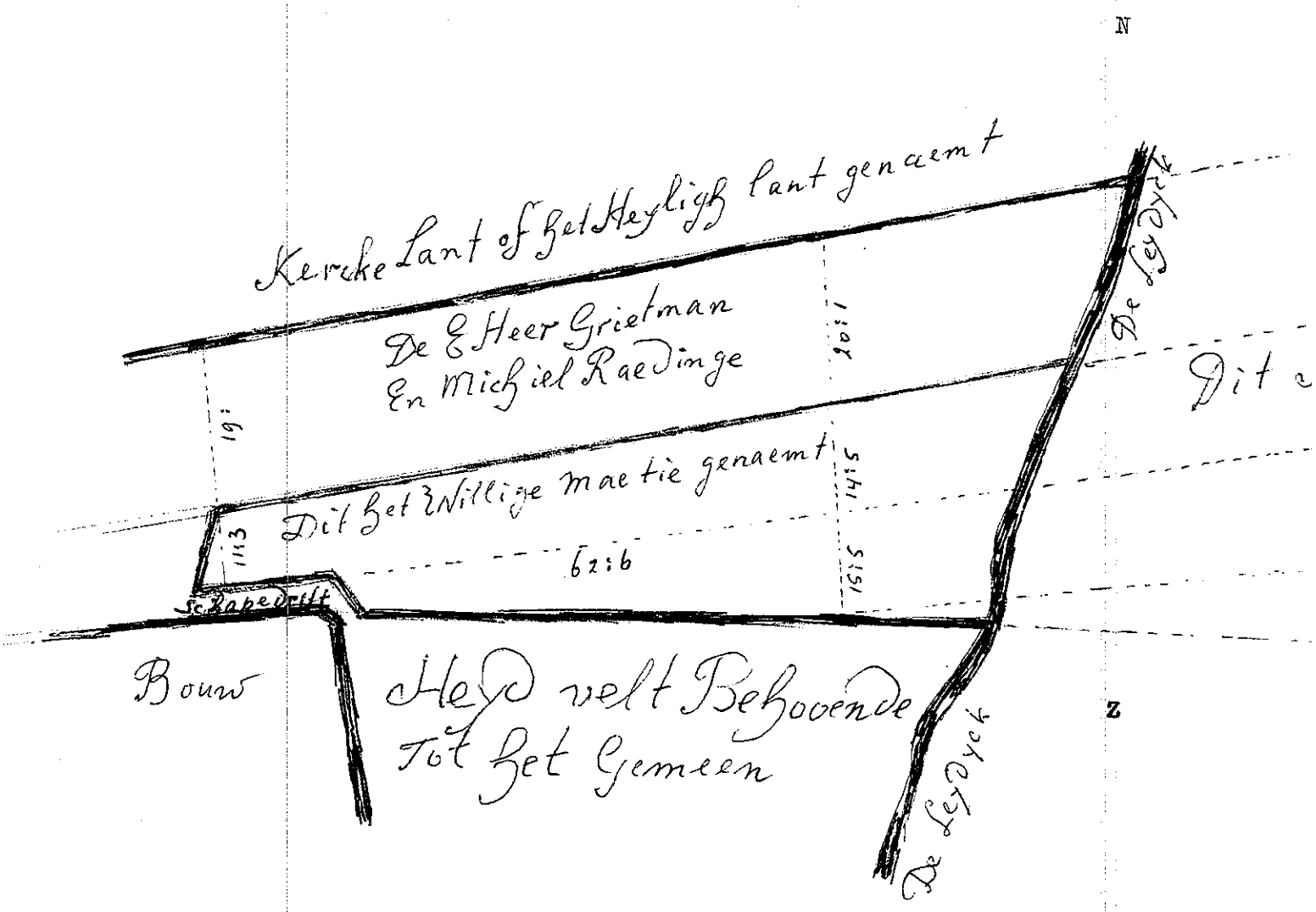

Wat was dit Willige Maetie en wat had deze "uitroijing" te betekenen? De eerste vraag is gemakkelijk te beantwoorden: het is een verbastering van de naam Wiltingemaad, een klein stukje hooiland ten oosten van de Es en het Boereveld (dat is het "Heydvelt Behoorende tot het Gemeen" van Eyles), dat zijn naam ontleende aan de eerste bezitter, Hendrik Wiltinge, van afkomst waarschijnlijk in de vrouwelijke lijn een lid van de familie Terwisga. Hij was Stelling en Dorprechter in Appelsche en eigenaar van de Sate Terwische (floreennummer 24) en van twee hoeven in Hoog Appelsche, de floreennummers 3 en 7. Hij overleed in 1637 en toen is de Wiltingemaad bij één van deze laatste twee hoeven gekomen. Op deze kant van de zaak kom ik nog terug bij het bespreken van de z.g. vrijkoopcontracten, die de Compagnons na 1827 afsloten met mede-eigenaren. Op de figuur 3 is duidelijk te zien dat dit maatje inderdaad maar een klein stukje land was, dat in 1745 alleen te bereiken was langs de Schapedrift, die liep van het dorp naar het Boereveld. Later ontstaat uit deze drift de Wiltingeweg, en dat zal wel gebeurd zijn toen de Oosteres verder naar het oosten werd ontgonnen. De Schapedrift werd toen verplaatst naar de weg van de Brink naar Diever. De lengte van het stuk bedroeg ongeveer 100 roeden en de breedte aan de westkant ongeveer 11 en 29 roeden aan de oostkant, bij de Leijdijk. Wat deze "uitroijinge" te betekenen had, is niet

laagland,waar een waterloop (leije) door loopt ". Deze laatste betekenis zou h wel passen,als men bij het geven van de namen Grote en Kleine Leijen gedacht heeft aan dat Diep,dat vroeger door dit veengebied liep.
Achterland is de naam voor het achter Het Hoogeveen gelegen stuk veen. Het Meel hofsveen zal genoemd zijn naar de Meekhoff,die van 1728 - 1765 Secretaris was van Stellingwerf Oosteynde,en die eigenaar was van 1/3 gedeelte van de hoeve No.2. De Suringarsakker dankt zijn naam aan de mede-eigenaar van hoeve No.1 in 1850:Georg Willem Frederik Suringar,die samen met Jan Alles van der Sluis eig aar was van de helft van hoeve No.1. De namen Kloksveen en Kerkeveen spreken voor zichzelf,maar of ze enige betekenis hebben ten aanzien van eigendom van de Kerk,valt te betwijfelen. Interessant is de benaming "de 42 Akkers",omdat di getal 42 een veelvoud is van 14,het aantal hoeven van Appelsche. Eén van deze 42 heette de Fochteloos akker.
Suringars Akker wordt op de kaart ook genoemd Meine Sieuwerts Akker,terwijl éér akker in de Grote Leijen ook de Compagnons~~akker~~ wordt genoemd.Alsof dat de enig bezitting van de Compagnons zou zijn geweest!
~~Ik geloof,dat nog~~ Een ~~dieper~~ onderzoek naar deze verdeling van het hoogveen lij gewenst,~~is,maar dat laat ik nu liever rusten~~.
Er is nog een ander gedeelte van het dorpsgebied,dat ik nader wil bezien: het gebied tussen de Boerestreek en de hoeve Het Hoogeveen,dat in het westen begrensd werd door de weg naar de Fochtel en in het oosten door het hoogveen. Dat is het gebied,waarin nu het nieuwste dorp Appelscha ligt van de Vaart tot de Boerestreek.We moeten ons echter van die tegenwoordige situatie losmaken en alle bebouwing en de Vaart wegdenken.We houden dan een groot terrein over,waar van Dr.Bouwer zegt (2) dat daar de boerderijen cultuurgronden hadden (hij bedoel daarmee bouwland),in navolging van De Jong (8).De laatste heeft ook van deze situatie een schetstekening gemaakt,die ik hier onder reproduceer

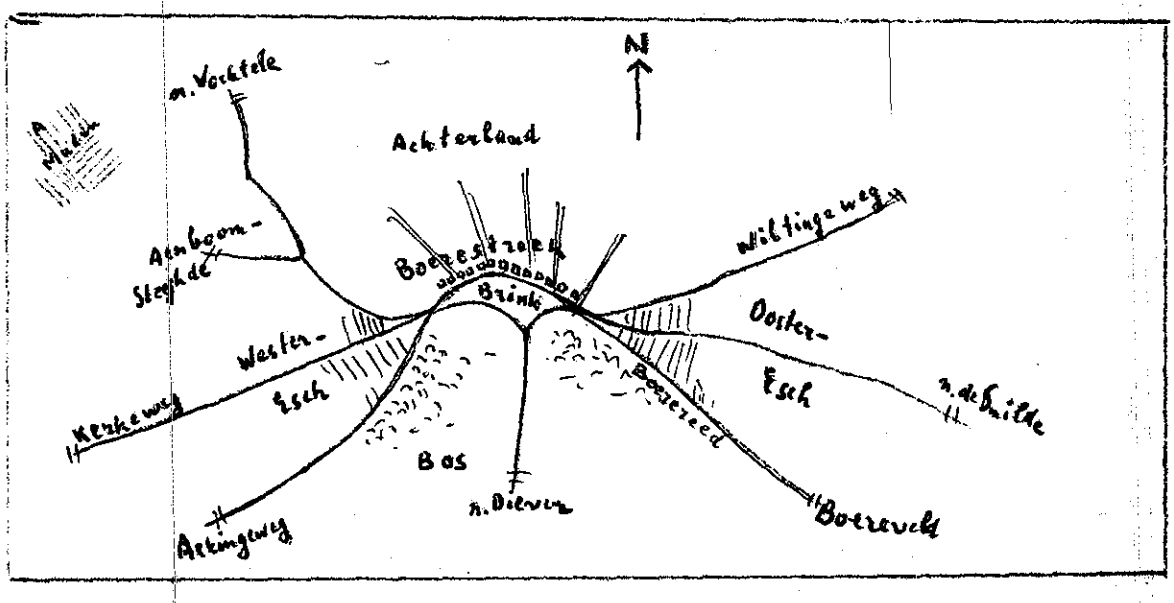

fig.3

Uiteraard is dit slechts een globale weergave van de situatie,en als ik die wil toetsen aan de werkelijkheid,dan kom ik er niet ver mee.Er rijzen dan verschillende vragen,zoals: hoe lag deze nederzetting ten opzichte van de later door dit gebied gegraven Compagnonsvaart?En: wat was nu precies dat "Achterland"? Of was het misschien de naam voor het hele gebied? Ook de situering van het Boereveld en de Wiltingemaad blijft een open vraag.Maar de meeste moeilijkheden heb ik toch wel met die door De Jong genoemde Steeghden.Daarover zegt hij alleen: "In het noorden lopen de z.g. Steeghden naar het Achterland". En verder: "het terrein ten noorden van Hoog Appelsche,het terrein tussen het Smidslaantje en de Bruggelaan,genaamd De Marsschen ,een laag gelegen moerasterrein,dat wordt doorsneden door steeghden,die de Boerestreek verbinden met het Achterland." Van al die steeghden - en De Jong vestigt de indruk,dat het er nogal enige waren - weten we niets,behalve de naam van de twee uitersten: in het wes-